

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 6 (8)
2026**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 6-son 2026 yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

6

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2026

MUNDARIJA

Karabayev R.Z. Raqamli iqtisodiyot: nazariy asoslari va O‘zbekistonda rivojlanish yo‘nalishlari.....	8
Ubaydullayeva N.A. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda kichik biznes korxonalarining rivojlanish strategiyalari: nazariy yondashuvlar.....	11
Xatamov A.A. Raqamli transformatsiya asosida ixtisoslashtirilgan savdo majmualarida moliyaviy resurslarni boshqarishni takomillashtirish.....	15
Yokubjonova X.Yo. Co-marketing strategiyasining ekoturizmni brendlashiga integratsiyasi: metodologik yondashuv va amaliy natijalar.....	19
Yusupova M.B., Jamoliddinova (Usmonova) S.S. Ustama xarajatlarni tasniflash va uning mahsulot tannarxini shakllantirishdagi ahamiyati.....	24
Abdug‘ofurova O.M., Yusupova M.B. Ishlab chiqarish korxonalarida tannarxni kalkulyatsiya qilish va uni takomillashtirish yo‘llari.....	27
Xojiboyev M.Sh. Xorijiy tajribalarni O‘zbekiston nodavlat oliy ta’lim muassasalari boshqaruv hisobi tizimiga moslashtirish: nazariy asoslar va amaliy istiqbollari.....	31
Исраилова Д.К. Глобализация в условиях демографического кризиса: социально-экономические риски.....	38
Qurbonova X.I. Bozor iqtisodiyotida davlatning makroiqtisodiy muvozanatni ta’minlash va inqirozga qarshi siyosati.....	43
Asqarov A.H. Oliy o‘quv yurti talabalarida moliyaviy savodxonlikni aniqlash me’zonlari (noiqtisodiy yo‘nalishi talabalar misolida).....	47
Yunusova S.A., Turg‘unboyev A.A. Eko-mehmonxona tushunchasi, turlari va asosiy xususiyatlari.....	51
Barnayev Z.Sh. Xizmat ko‘rsatish sohasi korxonalari raqobatbardoshligining mazmun-mohiyati va xususiyatlari.....	55
Bobokulov A.A. Erkin iqtisodiy zonalar va kichik sanoat zonalarining hududiy iqtisodiy integratsiyaga ta’siri.....	59
Рахимжонов Б.Б., Рахимжонов Б.Б. Инновационные процессы как фактор развития промышленных предприятий.....	63
Matmusayev M.O. Raqamli iqtisodiyot sharoitida sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish strategiyalari.....	67
Raxmatjonova G.E. Ishlab chiqarish korxonalarining asosiy vositalari buxgalteriya hisobini xalqaro andozalar talablari bo‘yicha takomillashtirish.....	72
Kamoldinova N.A. Ayollar tadbirkorligi faoliyatida raqamli integratsiya darajasini baholash.....	76
Xaitova M.K. Raqamli platformalar orqali biznes modellarini yangilash va kompaniyalar strategik imkoniyatlarini kengaytirish.....	81
Yo‘ldashev M., Sotvoldiyev U. Davlat byudjetini taqchilligi va uni kamaytirish mexanizmlari.....	85
Maribjonov B.I., Arabboyev J.S. Tuman mahalliy byudjetidan moliyalashtiriladigan maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlarining 4-guruh xarajatlarining tahlili.....	88
Ro‘ziyev Sh.Sh. Hududiy iqtisodiy rivojlanishda mahalliy ishlab chiqarishni boshqarishning zamonaviy usullari.....	92
Nematov G‘.G‘., Sotvoldiyev U.K. O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tishning iqtisodiy asoslari va istiqbollari: deкупpling indeksi tahlili.....	95
Karimov D.M., Mustafayeva H. Xorij tajribasi asosida O‘zbekistonda pensiya tizimini takomillashtirish....	99
Ermatova S.I. Sanoat korxonalarida majburiyatlar tarkibi va moliyaviy barqarorlikning empirik tahlili (Andijon viloyati to‘qimachilik korxonalari misolida).....	104
Ermatov M.S. Sun’iy intellekt va mehnat bozorida raqamli inqilob: tahdidmi yoki kelajak imkoniyatimi?....	107
Azizova H.A. Raqamli transformatsiya sharoitida sanoat korxonalarining investitsion-innovatsion faoliyatini takomillashtirish yo‘llari.....	111
Юсупов А.С., Джангабаева Г.П. Международный рынок акций: содержание, виды и особенности..	114
Xusanova Z.R. Andijon viloyatida ayollar tadbirkorligini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi va uning xususiyatlari.....	119
Abdulazizov A.A. Energetika tarmog‘i korxonalarida ishlab chiqarish resurslaridan samarali foydalanishning nazariy asoslari.....	122
Norov A.E., Fazliddinov Sh.Sh., Erkinov X.X. Liderlik va motivatsiya o‘rtasidagi munosabatga ta’sir etuvchi omillar.....	126
Атаханова Ш.С., Мирхамидова Д.Н. Цифровая трансформация как инструмент достижения ESG-целей в нефтегазовой сфере Республики Узбекистан.....	131
Toxirov J.R. Mijozlarga yo‘naltirilgan raqamli marketing asosida savdo xizmatlarini modernizatsiya qilish.	136

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 6-son 2026 yil

Sulaymonova F., Ro‘zimov B. Online ta’lim xizmatlari bozorining kengayishi natijasida an’anaviy ta’lim sektorida yuz berayotgan iqtisodiy o‘zgarishlar.....	140
Zayavitdinova N.M. Hududda xizmat ko‘rsatish korxonalari faoliyatini boshqarish strategiyasini takomillashtirish.....	143
Odilova M.A. Kimyo sanoatidagi korxonalar faoliyatida resurslardan samarali foydalanish.....	147
Axmedova D.N. Mintaqaviy raqamli tayyorlik indeksining hududiy iqtisodiy o‘‘sishga ta’siri.....	151
Sapayeva N.K. O‘zbekiston to‘qimachilik sanoatida yashil transformatsiya va B2B raqamli marketing asosida barqaror rivojlanish modeli.....	155
Allayarov S. Startup financing mechanisms: a comparative analysis of angel investment, venture capital, bank lending, and state grants.....	158
Махмудов О.Х. Moliya tizimining boshqa iqtisodiy tizimlar bilan aloqadorligi.....	162
Ibragimova M.M. “Yashil iqtisodiyot” va “Yashil tadbirkorlik” tushunchalarining iqtisodiy mazmuni va evolyusion transformatsiyasi.....	167
Olimjonov A. Korxona faoliyatining samaradorligini oshirishda moliyaviy barqarorlik va rentabellik ko‘rsatkichlari o‘‘zaro bog‘liqligini tahlil qilish.....	171
Rakhimboeva B.D. Analysis of the economic situation of the development of export activities of small businesses in Uzbekistan.....	174
Raxmatova F.Y. To‘qimachilik korxonalarida aylanma iqtisodiyot modelini joriy etishning iqtisodiy mexanizmlari.....	178
Ergasheva A.F. Milliy hunarmandchilik mahsulotlarini brendlash va bozorda pozitsiyalashning strategik yondashuvlari.....	181
Navruzova G.U. Theoretical models and institutional mechanisms, forms and structures of cooperation between education and manufacture.....	184
Djumayeva S.K. Yashil investitsiya muhitini shakllantirishda raqamli iqtisodiyotning makroiqtisodiy ta’siri (O‘zbekiston hududlari misolida).....	188
Pardayev TN., Muqimov A.R. Boymirzayev K.M. Jismoniy shaxslar tomonidan olib kiriladigan tovarlardan bojxona to‘lovlarini undirishni takomillashtirish.....	193
Ибодуллоева З.С. Экономические стимулы внедрения водосберегающих технологий в аграрном секторе Узбекистана.....	199
Ibragimova G.S. Ta’lim sifatini yaxshilashda innovatsion yondashuvlar va raqamli vositalar.....	203
Raxmatova S.S. Turizmni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning o‘ziga xos xususiyatlari.....	207
Umarova M.M. Foreign brand spillovers and export performance of smes in emerging economies: a panel data analysis.....	212
Karimova F.A. Ekoturizmni barqaror rivojlantirishning xorijiy tajribasi va ularni O‘zbekistonda qo‘llash imkoniyatlari.....	217
Raxmanov B.I. Investitsiya siyosatini amalga oshirish mexanizmini takomillashtirish.....	221
Ashurova G.N. Charm-poyabzal sanoati korxonalarida sifatni boshqarish tizimini takomillashtirish yo‘llari.....	225
Axmadjanov I.I. Shaharlar va shahar aglomeratsiyalari mintaqalar va mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining drayveri.....	228
Эгамназарова Г.Ш. Рақамли тенгсизлик: давлатлар ва тармоқлар ўртасидаги технологик узилишларни камайтириш йўллари.....	232
Mamanazarov M.A. Iqtisodiy o‘‘sishni rag‘batlantirishda milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilishning xorij tajribasi.....	236
Химматов А.Х. Йўл корхоналарини хусусийлаштиришнинг афзалликлари ва оқибатлари.....	241
Kambaraliyeva I.S. Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat bozorining transformatsiyasi va raqamli ko‘nikmalarning ahamiyati.....	244
Muxiddinov T.Sh. Jizzax viloyatida turizm infratuzilmasini rivojlantirish yo‘nalishlari.....	248
Sayxdodjayeva N.I. Ijtimoiy va ekologik audit: barqaror rivojlanishni ta‘minlashda zamonaviy nazorat mexanizmi.....	253
Fayzullayev J.N. Milliy iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishning xorijiy tajribalari.....	257
Tursunova N.X. «Xayot sug‘urtasining iqtisodiy mohiyati va uning aholi moliyaviy xavfsizligini ta‘minlashdagi roli».....	261
Abdishukurova G.M., Bozorboyev A.R. Sug‘urta kompaniyasi balansini “Risk tetraedri” modeli asosida baholash.....	266
Abdurasulova M.O. Zamonaviy iqtisodiyot nazariyasi asoschilari.....	270

Vaxidov A. Buxgalteriya hisobining tarkibiy tuzilishi - moliyaviy va boshqaruv hisobi.....	273
Turg‘unova T., Muftaydinov Q. Iqtisodiy zonalarda ekologik tadbirkorlikni investitsion va innovatsion qo‘llab-quvvatlashning xorijiy tajribalari.....	277
Kurbanov F.U. Raqamli iqtisodiyotning moliyaviy xizmatlar bozoriga ta’siri.....	283
Umarov T.S. Qurilish sanoati korxonalari iqtisodiy barqarorligini statistik baholashning nazariy-uslubiy asoslarini takomillashtirish.....	287
Rahimova N.A. Kichik biznes subyektlarida inson resurslarini boshqarish tizimidagi muammolari va ularni bartaraf etishda zamonaviy yondashuvlar.....	291
Yangiboyev U.A. Raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy menejment tizimini takomillashtirishning nazariy-uslubiy asoslari va amaliy yo‘nalishlari.....	295
Махкамова Н.С. Роль зеленых облигации в финансировании проектов устойчивого развития.....	299
To‘xtarova F.Y. Analysis of tourism insurance practices and their economic efficiency.....	304
Anvarov Sh.D. O‘zbekiston qimmatli qog‘ozlar bozorida investitsion muhitni rivojlantirishning institutsional va infratuzilmaviy omillari.....	308
Xalmirzayev O.A. Ko‘p obyektli savdolarida Vickrey-Clark-Groves mexanizmining samaradorligi tahlili....	313
Zaidov I.I. Qishloq xo‘jaligi mahsulotlari bozorida raqobat munosabatlarini boshqarish mexanizmlari.....	318
Rahimova N.A. Inson kapitalini boshqarishning tashkilot raqobatbardoshligiga ta’siri.....	321
Gulimboyev S.I., Rejapov X.X. O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida ta’lim kreditlarining iqtisodiy ahamiyati....	324
Bardiyev S.U. Mintaqada raqamli iqtisodiyotning iqtisodiy samaradorligini baholash: Xorazm viloyati misolida.....	328
Qulmatova S.S. Mahalla tizimida oziq-ovqat ta’minoti zanjirini IoT va sun’iy intellekt texnologiyalari asosida intellektual boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish.....	332
Aminov S.S. Mintaqada qurilish sohasidagi innovatsion rivojlanishga ta’sir etuvchi omillar.....	336
Дадабоева М.М. Кичик бизнеснинг иқтисодий тармоқлари бўйича ривожланиш тенденциялари.....	340
Numonjonova N.A. Kichik biznesni rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanish samaradorligini oshirish	344
Абдулазизов А.А. Гидроэнергетика саноати ва унда ресурс тежаш жараёнларининг хорижий тажрибалари.....	348
Muradov O.U. Sanoat korxonalarida iqtisodiy samaradorlikni oshirish bo‘yicha xorijiy tajribalar va ulardan foydalanish imkoniyatlari.....	352
Saidova M.J. Xorijiy mamlakatlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish tajribasi va uni O‘zbekistonda qo‘llash yo‘nalishlari.....	356
Umirova G.Sh. Qurilish materiallari ishlab chiqarish korxonalarida rentabellik ko‘rsatkichlari asosida iqtisodiy samaradorlikni baholash metodikasini takomillashtirish.....	360
Narmanov U.A., Nazarov J.B., Tursunaxmadov X.Sh. Moliyaviy risklarning iqtisodiy ahamiyati va uni boshqarishning zarurligi: risk tushunchasi va uning turlari.....	365
Nosirov S.N. Barqaror moliyalashtirish global bozorlari: zamonaviy tendensiyalar va rivojlanish muammolari.....	369
Farmanov J.Z., Sanetullaev A.E. Modeling of economic basis and forecast indicators of innovation transformation processes in agricultural entrepreneurship.....	373
Mirzataev S.M. Integration of digital and smart technologies in increasing the ecological resilience of the agricultural system.....	376
Kidirniyazov A.Sh. Development of artificial intelligence-based service monitoring systems for construction quality control.....	379
Абдуллаева Ш.Э. Халқаро индекслар асосида ижтимоий ҳимоя тизимини молиялаштириш.....	382
Mirjalolova M.M. Sun’iy intellekt texnologiyalarining O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik samaradorligini oshirishdagi o‘rni.....	389
Baytanov O‘.M. Sanoat korxonalarida mahsulot sifatini boshqarishning tarmoq xususiyatlari.....	394
Умаров А.Т. Особенности развития социальной сферы в Узбекистане.....	400

ZAMONAVIY IQTISODIYOT NAZARIYASI ASOSCHILARI

ОСНОВОПОЛОЖНИКИ СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ

FOUNDERS OF MODERN ECONOMIC THEORY

Abdurasulova Madina Ozodbek qizi

Andijon davlat universiteti Huquq-iqtisod fakulteti

Iqtisodiyot yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada iqtisodiyot fanining shakllanishi va rivojlanishiga asosiy hissa qo‘shgan buyuk iqtisodchi olimlarning — Adam Smit, Devid Rikardo, Karl Marks va Jon Meynard Keyns kabi — ilmiy kashfiyotlari hamda ularning jamiyat taraqqiyotidagi roli kompleks tahlil etilgan. Maqolada klassik, marksistik va keynscha iqtisodiy ta’limotlarning nazariy mohiyati yoritilgan, shuningdek, bu g‘oyalarning zamonaviy O‘zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishdagi amaliy ahamiyati ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: iqtisodiy kashfiyotlar, mehnat taqsimoti, nisbiy ustunlik, qo‘shimcha qiymat, davlat aralashuvi, monetarizm, jamiyat taraqqiyoti, iqtisodiy nazariya.

В данной статье представлен комплексный анализ научных открытий великих учёных-экономистов, внесших основополагающий вклад в становление и развитие экономической науки — таких как Адам Смит, Давид Рикардо, Карл Маркс и Джон Мейnard Кейнс, — а также их роли в развитии общества. В статье раскрывается теоретическая сущность классических, марксистских и кейнсианских экономических учений, а также показана практическая значимость этих идей в развитии экономики современного Узбекистана.

Ключевые слова: экономические открытия, разделение труда, сравнительное преимущество, прибавочная стоимость, государственное вмешательство, монетаризм, развитие общества, экономическая теория.

This article provides a comprehensive analysis of the scientific discoveries of great economists—such as Adam Smith, David Ricardo, Karl Marx, and John Maynard Keynes—who made fundamental contributions to the formation and development of economic science, as well as their role in the progress of society. The article illuminates the theoretical essence of classical, Marxist, and Keynesian economic doctrines, and also demonstrates the practical significance of these ideas for the development of modern Uzbekistan’s economy.

Keywords: economic discoveries, division of labor, comparative advantage, surplus value, government intervention, monetarism, societal progress, economic theory.

Zamonaviy iqtisodiyot ilmining taraqqiyoti bevosita yangi tadqiqot usullarining amaliyotga tatbiq etilishi bilan belgilanadi. Iqtisodiy nazariyalar nafaqat bozor munosabatlarini tushuntiradi, balki davlatlarning moliyaviy siyosatiga, ijtimoiy adolat masalalariga va umuman insoniyat farovonligiga yo‘l-yo‘riq beradi. Ilmiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiyotdagi fundamental siljishlar ko‘p hollarda metodologik yangiliklar asosida yuzaga keladi. Masalan, 1933-yilda ekonometrikaning shakllanishi yoki 1948-yilda tibbiyotdan kirib kelgan tasodifiy nazorat ostidagi tajribalar iqtisodiy muammolarni o‘rganishda yangi ufqlar ochdi.

Iqtisodiyot fani tarixiga nazar solganimizda, har bir yangi nazariyaning paydo bo‘lishi o‘z davrining ijtimoiy-iqtisodiy talablaridan kelib chiqqanini ko‘ramiz. XVIII asrda sanoat inqilobi Yevropa mamlakatlarida iqtisodiy tuzilmani tubdan o‘zgartirdi va bozor munosabatlarining erkin rivojlanishini talab qildi. Aynan shu davrda Adam Smitning "ko‘zga ko‘rinmas qo‘l" g‘oyasi shakllandi. XIX asrning boshlarida esa kapitalistik ishlab chiqarishning kengayishi xalqaro savdo

munosabatlarini chuqurlashtirdi — bu esa Devid Rikardoning nisbiy ustunlik nazariyasining paydo bo‘lishiga zamin yaratdi.

XIX asrning ikkinchi yarmida sanoat kapitalizmi eng yuqmoq cho‘qqisiga yetdi, lekin shu bilan birga ijtimoiy qatlam o‘rtasidagi ziddiyatlar keskinlashdi. Karl Marksning kapitalizm tanqidi aynan shu ijtimoiy buyumning mahsuli bo‘ldi. XX asrning boshlarida bo‘lib o‘tgan Birinchi jahon urushi va keyingi 1929-1933-yillardagi Buyuk Depressiya iqtisodiy tafakkurda yangi burilish talab etdi — natijada Jon Meynard Keynsning davlat aralashuvi nazariyasi vujudga keldi.

Ushbu maqolada yuqorida tilga olingan olimlarning asosiy kashfiyotlari va ularning metodologik jihatdan iqtisodiyot fani chegaralarini kengaytirishdagi o‘rni, shuningdek, O‘zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishda ushbu g‘oyalarning tatbiqi ko‘rib chiqiladi.

Adam Smit (1723-1790) — iqtisodiyot fanining asoschilaridan biri sifatida tan olingan shotlandiyalik faylasuf va iqtisodchi. Uning 1776-yilda nashr etilgan "Xalqlar boyligining tabiati va sabablari to‘g‘risida tadqiqot" asari iqtisodiy fikr tarixida haqiqiy burilish nuqtasiga aylandi. Bu asar iqtisodiyotni ma‘lum bir fan sifatida shakllantirdi va uning mustaqil tadqiqot obyektiga ega ekanligini asoslab berdi. Smitdan oldin iqtisodiy masalalar odatda etika, huquq yoki siyosat doirasida ko‘rib chiqilar edi. Smitning xizmati shundaki, u iqtisodiyotni o‘ziga xos qonuniyatlarga ega mustaqil soha sifatida ajratib oldi.

Smitning eng mashhur kashfiyotlaridan biri — mehnat taqsimoti nazariyasi. U bu nazariyani pin fabrikasidagi misol orqali tushuntiradi: agar ishchi mustaqil ravishda pin ishlab chiqarsa, kuniga 20 ta pin yasaydi, lekin agar ishlab chiqarish jarayoni 18 turli amallarga bo‘linsa va har bir ishchi faqat o‘ziga birlashtirilgan amalni bajarsa, ishlab chiqarish hajmi kuniga 4800 taga yetadi. Bu sodda, lekin qoyil qoldiruvchi misol ixtisoslashish orqali samaradorlik oshirishining qudratini yaqqol ko‘rsatadi. Smit ta’kidlaganidek, mehnat taqsimoti ko‘nikma o‘rtirish, vaqtni tejash va mashina ixtirolarini rag‘batlantirish orqali iqtisodiy samaradorlikka ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Smitning ikkinchi muhim kashfiyoti — "ko‘zga ko‘rinmas qo‘l" (invisible hand) konsepsiyasi. Uning ta’limoticha, har bir shaxs o‘z manfaatini ko‘zlagan holda harakat qilsa ham, bozor mexanizmi ularning harakatlarini jamiyatning umumiy manfaatiga yo‘naltiradi. Bu g‘oya erkin bozor iqtisodiyotining nazariy asosi bo‘lib xizmat qiladi. Smit fikricha, davlat iqtisodiy hayotga minimal aralashishi kerak; uning vazifasi — adolatli sud tizimini ta’minlash, himoya qilish va jamoat infratuzilmasini yaratishdan iborat. Shu sababli uning ta’limoti keyinchalik laissez-faire (qoldiq yuborish) siyosatining asosiga aylandi.

Shodmonov va G‘ulomovlar o‘zlarining "Iqtisodiyot nazariyasi" darsligida Smitning bu konsepsiyasini batafsil sharhlab, bozor mexanizmi erkin raqobat sharoitida resurslarni optimal taqsimlash imkonini berishini ta’kidlaydilar. Smitning bu kashfiyoti bugungi kunda ham erkin bozor iqtisodiyotining asosiy nazariy poydevori bo‘lib qolmoqda. Ammo uning nazariyasi ba’zi cheklovlarga ham ega: bozor muvozanatining avtomatik erishilishi har doim ham amalga oshmaydi, xususan, umumiy tovarlarda va monopoliya sharoitida. Bundan tashqari, Smit mehnat taqsimotining ijtimoiy oqibatlarini — masalan, ish o‘rni bir xillashuvi va ishchilar xavfsizligi masalalari — haqida deyarlik gapirmagan [1].

Mazkur tadqiqotda iqtisodiy nazariya asoschilarining ilmiy merosi va ularning iqtisodiy qarashlarini o‘rganishda tarixiylik, mantiqiy tahlil, qiyosiy taqqoslash hamda tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida Adam Smit, Devid Rikardo, Karl Marks va Jon Meynard Keynsning fundamental asarlari hamda zamonaviy iqtisodiy adabiyotlar tahlil qilindi. Shuningdek, iqtisodiy nazariyalarning shakllanishi va rivojlanish bosqichlari o‘zaro qiyoslanib, ularning zamonaviy O‘zbekiston iqtisodiyotidagi amaliy ahamiyati baholandi. Olingan natijalar umumlashtirish va ilmiy xulosa chiqarish usullari asosida tizimlashtirildi.

Devid Rikardo (1772–1823) tomonidan ishlab chiqilgan nisbiy ustunlik nazariyasi xalqaro savdo nazariyasining muhim asoslaridan biri hisoblanadi. Uning fikricha, mamlakatlar o‘zlarining nisbiy afzallikka ega bo‘lgan tarmoqlariga ixtisoslashgan holda xalqaro savdodan o‘zaro manfaat ko‘rishlari mumkin. Ushbu nazariya bugungi globallashuv sharoitida ham dolzarbligini saqlab qolgan bo‘lib, O‘zbekistonning eksport salohiyatini oshirish va xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini kuchaytirishda muhim nazariy asos vazifasini bajaradi. Rikardo shuningdek qiymatning mehnat

nazariyasi, yer rentasi va foyda munosabatlarini tahlil qilib, iqtisodiy rivojlanish omillarini ilmiy jihatdan izohlab berdi [1].

Karl Marks (1818–1883) o‘zining “Kapital” asarida kapitalistik ishlab chiqarish tizimini tanqidiy tahlil qildi va qo‘shimcha qiymat nazariyasini ishlab chiqdi. Uning ta’limotiga ko‘ra, ishchi tomonidan yaratilgan qiymatning bir qismi kapital egasi tomonidan o‘zlashtiriladi va bu foydaning asosiy manbai hisoblanadi. Marks iqtisodiy jarayonlarni ijtimoiy adolat va tenglik nuqtai nazaridan baholash zarurligini asoslab berdi. Uning qarashlari iqtisodiy tafakkur rivojiga katta ta’sir ko‘rsatib, ijtimoiy himoya va mehnat munosabatlari bo‘yicha zamonaviy siyosatlarning shakllanishiga xizmat qildi [2].

Jon Meynard Keynes (1883–1946) iqtisodiyotda davlatning faol rolini ilmiy asoslab berdi. Uning nazariyasiga ko‘ra, bozor mexanizmi har doim ham to‘liq bandlikni ta’minlay olmaydi, shu sababli davlat byudjet xarajatlari va investitsiyalar orqali yalpi talabni rag‘batlantirishi lozim. Keynes tomonidan ilgari surilgan multiplikator effekti iqtisodiy o‘shishni jadallashtirishning muhim vositasi sifatida e’tirof etiladi. Ushbu yondashuv XX asrda va global moliyaviy inqirozlar davrida ko‘plab mamlakatlarda amaliyotga tatbiq etilgan [3].

XX asrning ikkinchi yarmida Milton Fridman monetarizm nazariyasini rivojlantirib, iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda pul-kredit siyosatining hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini isbotladi. U davlatning iqtisodiyotga ortiqcha aralashuvi inflyatsiya va xususiy investitsiyalarning qisqarishiga olib kelishini ta’kidlab, pul massasini nazorat qilishni asosiy vosita sifatida ko‘rsatdi. Monetarizm bugungi kunda ham markaziy banklar faoliyatining muhim nazariy asoslaridan biri hisoblanadi [4].

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Adam Smit, Devid Rikardo, Karl Marks, Jon Meynard Keynes va Milton Fridman tomonidan yaratilgan iqtisodiy g‘oyalar zamonaviy iqtisodiy tizimning nazariy poydevorini tashkil etadi. O‘zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish, bozor mexanizmlarini rivojlantirish, investitsiyalarni jalb etish va xalqaro savdoni kengaytirishda ushbu nazariyalarning ilg‘or jihatlaridan foydalanish muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi [5].

Zamonaviy iqtisodiy nazariyalar amaliyotda bir-birini inkor etmaydi, aksincha o‘zaro to‘ldiradi. Masalan, iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirishda Keynsning fiskal siyosatga oid g‘oyalari muhim ahamiyat kasb etsa, inflyatsiyani nazorat qilishda Fridmanning monetar yondashuvi samarali vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, Smitning erkin bozor tamoyillari va Rikardoning xalqaro savdo nazariyasi globallashtirish sharoitida mamlakatlar iqtisodiy rivojlanishining muhim omillaridan biri bo‘lib qolmoqda. Natijada zamonaviy iqtisodiy siyosat turli iqtisodiy maktablar g‘oyalarining uyg‘unlashuvi asosida shakllanib, iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikni ta’minlashga xizmat qilmoqda [6].

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy nazariya tarixida yaratilgan fundamental g‘oyalar bugungi kunda ham o‘z ilmiy va amaliy ahamiyatini saqlab qolgan. Xususan, rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy o‘shishni ta’minlash, investitsion muhitni yaxshilash, bandlikni oshirish va aholi farovonligini yuksaltirishda klassik, keynscha hamda monetaristik yondashuvlarning samarali jihatlaridan foydalanilmoqda. O‘zbekiston iqtisodiyotida amalga oshirilayotgan bozor islohotlari, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va eksport salohiyatini kengaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar ham mazkur iqtisodiy maktablar tomonidan ilgari surilgan nazariy qarashlar bilan bevosita bog‘liqdir [7].

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy iqtisodiy nazariyaning shakllanishi va rivojlanishida Adam Smit, Devid Rikardo, Karl Marks, Jon Meynard Keynes hamda Milton Fridman kabi buyuk iqtisodchi olimlarning ilmiy merosi beqiyos ahamiyat kasb etadi. Ularning iqtisodiy qarashlari turli tarixiy davrlarda vujudga kelgan bo‘lsa-da, bugungi kunda ham iqtisodiy jarayonlarni tushunish va tahlil qilishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qilmoqda. Har bir olim o‘z davrining dolzarb muammolariga ilmiy yechim taklif qilgan va iqtisodiyot fanining keyingi taraqqiyotiga kuchli ta’sir ko‘rsatgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Adam Smit tomonidan ilgari surilgan mehnat taqsimoti va erkin bozor tamoyillari iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Devid Rikardoning nisbiy ustunlik nazariyasi esa xalqaro savdo munosabatlarining rivojlanishiga nazariy asos yaratib, mamlakatlarning o‘zaro manfaatli hamkorligini ta’minlash imkoniyatlarini ochib berdi. Karl Marks iqtisodiy jarayonlarni ijtimoiy adolat nuqtai nazaridan tahlil

qilib, mehnat va kapital o‘rtasidagi munosabatlarni chuqur yoritdi hamda iqtisodiy rivojlanishning ijtimoiy oqibatlariga e‘tibor qaratdi.

O‘zbekiston iqtisodiyoti rivojlanishining hozirgi bosqichida ushbu iqtisodiy maktablarning ilg‘or g‘oyalaridan oqilona foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bozor iqtisodiyoti tamoyillarini chuqurlashtirish, xususiy sektorni rivojlantirish, investitsion muhitni yaxshilash, eksport salohiyatini oshirish hamda makroiqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash jarayonlarida klassik, keynscha va monetaristik yondashuvlarning samarali jihatlaridan foydalanish mumkin. Bu esa mamlakatning iqtisodiy raqobatbardoshligini oshirish va aholi turmush darajasini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, iqtisodiyot fanining kelgusi rivojlanishi raqamli texnologiyalar, sun‘iy intellekt, katta ma‘lumotlar tahlili va innovatsion boshqaruv usullari bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi. Biroq iqtisodiy taraqqiyotning asosiy maqsadi inson farovonligini ta‘minlash, iqtisodiy samaradorlik va ijtimoiy adolat o‘rtasidagi muvozanatni saqlashdan iborat bo‘lib qoladi. Shu sababli zamonaviy iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishda iqtisodiy nazariya asoschilarining ilmiy merosini chuqur o‘rganish va undan samarali foydalanish dolzarb vazifa bo‘lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Shodmonov Sh., G‘ulomov S. Iqtisodiyot nazariyasi. — Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2010. — B. 87.
2. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation. — London: John Murray, 1817. — P. 52.
3. Marx K. Das Kapital: Kritik der politischen Okonomie. Band I. — Hamburg: Verlag von Otto Meissner, 1867. — P. 23.
4. Keynes J.M. The General Theory of Employment, Interest and Money. — London: Macmillan, 1936. -P. 3.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 3-fevraldagi PF-5953-son Farmoni.

UDK: 338.24

BUXGALTERIYA HISOBINING TARKIBIY TUZILISHI - MOLIVAVIY VA BOSHQARUV HISOB

СТРУКТУРА БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА: ФИНАНСОВЫЙ И УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ УЧЕТ

THE STRUCTURE OF ACCOUNTING: FINANCIAL AND MANAGEMENT ACCOUNTING

Vaxidov Azamjon

Andijon davlat universiteti, katta o‘qituvchi

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqolada muallif tomonidan buxgalteriya hisobining tarkibiy tuzilishi, uning asosiy qismlari bo‘lgan moliyaviy va boshqaruv hisobining mazmuni, vazifalari hamda o‘zaro bog‘liqligi yoritilgan. Moliyaviy hisobning tashqi foydalanuvchilar uchun ishonchli moliyaviy axborotlarni taqdim etishdagi o‘rni, boshqaruv hisobining esa korxona ichki boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, ushbu ikki hisob turining o‘xshash va farqli jihatlarini hamda zamonaviy korxona faoliyatidagi roli ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: buxgalteriya hisobi, moliyaviy hisob, boshqaruv hisobi, moliyaviy hisobot, boshqaruv qarorlari, xarajatlar hisobi.